

Фрагмент «вулиці музеїв». Міська садиба по вул.Терещенківській, 17 у Києві

Кадомська М.А.
«НДПроектреконструкція», м.Київ

У киевознавчій літературі наявні розгорнуті відомості загальноісторичного характеру про відомих власників будинку. Однак дотепер не з'ясований процес утворення садиби, історія формування навколишньої території та організації середсадибного простору у зв'язку із загальноміськими містобудівельними заходами. Спроба саме такого дослідження представлена у даній роботі: в ході проведених архівних вишукувань вдалося виявити графічні й документальні матеріали, що раніше не публікувалися. За цими документами простежується історія розвитку садиби, час будівництва садибних споруд на ділянці.

Садиба розташована поза межами середньовічного Верхнього Києва, проти будівлі Університету і Шевченківського парку, виходить на червону лінію забудови вулиці Терещенківської (історичні назви - Університетська площа, Олексіївська вулиця - 1871-1899 р., Терещенківська - до 1919 р., Герцена - 1919 р., Чудновського - до 1955 р., Рєпіна в 1955-92 р.). Вулиця проходить по південно-східному схилу Старокиївського плато паралельно Хрещатій долині, з'єднуючи вул. Б.Хмельницького з вул. Толстого. Важливу роль у об'ємно-просторовій композиції вулиці відіграє простір парку, центром композиції якого є пам'ятник Т.Г.Шевченко. Забудова вулиці, являючи складний конгломерат різностильових споруд, у той самий час відрізняється художньою цілісністю та композиційною єдністю. Ця напрочуд збережена магістраль увійшла у ХХІ ст. з уні-

кальним набором історичної забудови і виглядає як суцільний музей київської архітектури XIX-XX ст.

Містобудівну композицію вулиці утворює щільна периметральна система з головними будівлями, розташованими по червоній лінії кварталів і внутрішніми дворами з розміщеними в їх глибині флігелями. В цілому збережене історичне планування і парцеляція ділянок позаминулого століття.

Ділянка з будівлями по вул.Терещенківській,17 первісно входила до складу єдиної садиби, що включала також територію нинішнього домовласництва по вул.Терещенківській,15. У сучасних межах садиба існує з 1888 р.

Ще у першій чверті XIX ст. місцевість за Золотими воротами, на південь і південний захід від Верхнього Києва, тобто за валами Старокиївської фортеці, лишалася майже вільною від забудови, тут існували лише поодинокі споруди й хутори.

Регулярна забудова довкілля починається згідно генеральним планам Києва 1830 р., 1833 р., 1837 р., 1838 р., що визначили на подальші роки архітектурно-планувальний розвиток міста в південному та північно-західному напрямках.

Необхідність нових містобудівельних рішень була викликана улаштуванням Ново-Печерської фортеці (офіційна закладка відбулась 28 липня 1831 р.). Еспланадна лінія (вільний від забудови простір між фортецею і міськими будинками, що призначався для спостереження за противником і обстрілу нападаючих), яка обмежила забудову Печерська, бо пройшла крізь житлові квартали, досить щільно забудовані. Отож багато будинків були знесені, а мешканців довелось переселити до Верхнього міста, сюди ж переведено адміністративний і культурний центр Києва. Це змінило (вільний від забудови простір між фортецею і міськими будівлями, що призначався для спостереження за противником і обстрілу нападаючих) характер забудови району, значно розширило його межі. Але якщо на території середньовічного Верхнього Києва (в межах «міста Ярослава») структурні перетворення відбуваються на освоєних ділянках, то за його межами будівництво почалось в 1840-50-ті роки на вільних землях по плану з регулярним плануванням.

Еволюцію нової планувальної структури обумовило також будівництво на захід від Золотої брами, на колишньому пустирі, найбільшій на той час цивільної споруди Києва - Університету св.Володимира (наказ про заснування виданий 8 листопада 1833 р.)

Місцина за межами середньовічного Києва була обрана архітектором В.Беретті для спорудження комплексу Університету, що не лише містобудівничо підпорядкував собі формування майбутніх навколишніх кварта-

лів, а й зумовив новий рівень забудови усього Києва. В.Беретті використав свій вплив і авторитет, аби не були затверджені провінційні і стилістично застарілі проекти приватних житлових будинків, що їх збирались використати для розбудови місцевості навколо університету.

Власне кажучи, київський університет будувався поза містом, серед дикого поля, перерізаного у різних напрямках глухими ярами. «Вся місцевість за Золотими воротами, - згадує історик П.Лебединцев про Київ 1830-х років, - була полем, на якому росли кущі глоду й шипшини й паслися міські корови». Філософ О.Новицький, описуючи урочистості 31 липня 1837 р. з приводу закладання університету, зазначив, що «йти довелося порожнім полем, оскільки на той час від Золотих воріт на Старому Києві і від Бесарабки на Хрещатику ще зовсім не було будинків». Ще й на поч.40-х років ХІХ ст. за спогадами сучасників «одразу за Золотими воротами дорога спускалася серед валів на галявину, зовсім порожню, на справжнє поле. І так, полем, діставались до університету, минаючи якісь військові чи інтендантські сараї-магазини. Нічого на цьому просторі ще не було. Осібно серед роздолля велично підносився й розпросторювався в усі боки університет, а попереду нього – вкрите буграми й улоговинами поле» [1].

Після закінчення будівництва університету величезна площа перед ним залишалася незабудованою ще близько 30-ти років (паралельно вул.Володимирській проходила вул.Ново-Єлизаветинська – з 1899 р. вул. Пушкінська). Сучасна вул.Терещенківська була спланована і почала забудовуватися лише з сер.ХІХ ст. і лише на відрізку від вул.Б.Хмельницького до вул.Т.Шевченка (назви вулиць сучасні).

У 1871 р. міська влада порушує питання про необхідність зменшення площі перед Університетом (рисунок 1) за рахунок утворення нового кварталу з частиною сучасної вул.Терещенківської від вул.Т.Шевченка до вул.Толстого.

2 квітня 1871 р. київська міська управа звернулася в Думу з докладним повідомленням читаємо (тут і надалі цитати подаються мовою оригіналу): «Близ Университета существует незастроенное место между улицами Владимирскою, Шулявскою, Елизаветинскою и Бибииковским бульваром (сучасні вулиці Володимирська, Л.Толстого, Пушкінська, та б.Т.Шевченка – прим. наша). Управа находит, что было бы полезно образовать из этого места площадь против здания университета, а из остального места образовать кварталы к застройке. Посредством осуществления такого проекта будут устранены безобразный вид, который представляет в настоящее время это пустопорожнее место и неудобства, сопряженные с его существованием. После дождей на месте том обыкновенно появляются провалы и затем улица Шулявская и Елизаветинская постоянно покрываются песчаным илом.



Рисунок 1. План Києва 1871 р. Фрагмент

Застройкою этого места, уничтожается один из значительных притонов преступлений и разврата и увеличится в городе пространство, способное к сооружению жилых зданий. Это обстоятельство имеет особенную важность частью потому, что в настоящее время ощущается недостаток в квартирах, частью потому, что в непосредственной близости площади и без того уже находятся незастроенные места, кои к постройкам не могут быть употреблены: таковы: Ботанический сад и рвы за ним и сад Гимназический. С застройкою пустопорожнего места пред Университетом уничтожается пространство совершенно разобщающее Университетские кварталы с центром города и напротив, в самом центре возникает два лучших квартала, в непосредственной близости учебных заведений. Существующее незастроенное место заключает в себе более 20 тыс. кв. саж. и от продажи его по участкам город мог бы приобрести огромную сумму» [2].

У колекції карт архіву Київської області, в архівному фонді Техніко-будівельного комітету МВС у м.Санкт-Петербурзі і в архіві м.Києва є кілька проектних планів перепланування Університетської площі, що були складені військовим інженером А.О.Тілло і київським міським землеміром О.Г.Терським. Остаточний варіант, за проектом О.Терського, розглядався в Петербурзі на засіданні техніко-будівельного комітету МВС, і 9 липня 1871 р. затверджений до виконання. Відповідно до цього плану (рисунок 2) про-

бивався паралельно Володимирської і Ново-Єлизаветинської новий відтинок вулиці Олексіївської (тобто сучасної Терещенківської, позначеної на плані як «предполагаемая»), на площі встановлювався пам'ятник Миколі I (на цьому місці зараз – пам'ятник Т.Шевченка), і організовувалися 3 квартали (згодом улаштування 2-х бічних кварталів залишилось не здійсненим).

Утворений новий квартал проти університету у межах теперішніх вулиць Терещенківської, Пушкінської, Толстого та бул.Т.Шевченка був розпланований на ділянки (рисунок 2), що їх почали продавати з 1872 р.



Рисунок 2. Проект пробивки сучасної вул.Терещенківської. 1872 р.

Торги на нові ділянки, позначені на плані О.Терського під №№ 13,14,15,21 (тобто фронт забудови сучасної вулиці Терещенківської), відбулися 24 березня 1875 р. Умови продажу і забудови ділянок у кварталі були заздалегідь опубліковані (тут і надалі цитати подаються мовою оригіналу): «Кондиции на продажу 8 участков городской пустопорожней земли на следующих условиях: ...желающие торговаться, должны явиться в Присутствие Городской Управы в срок, назначенный для торга, с узаконенными залогами. При вступлении в торги, представляется в залог не менее 3-й части оценки земли... Купленную землю приобретатель должен немедленно по заключении контракта, обнести приличным забором, затем застроить ее по утвержденному плану и фасаду каменными

2-х етажними домами в течение 4-х лет со дня заключения контракта. В случае незастройки места в назначенной срок, купивши оное подвергается за каждый год провладения в незастроенном виде или не вполне застроенном платежу в пользу городской казны по 10 коп. серебром с каждой квадратной сажени и взыскание оной платы продолжается до того времени, пока строение по утвержденным планам и фасадам не будет окончено... Лица, приобретшие участки, обязаны спланировать их, как внутри, так и против оных, по вновь предположенной улице, на свой счет, без всякого со стороны города пособия, причем снятую землю обязаны свозить в овраги на Шулявской и Тарасовской улице, по указанию Городской управы» [3].

Серед інших, бажання брати участь у торгах виявила дружина капітана Аделаїда Іванівна Сулимовська. Об'явивши на торгах 24 березня 1875 р. найвищу первісну ціну – по 9 руб. 10 коп. за квадратний сажень, - вона придбала у міста за 6124 руб. 95 коп. сріблом земельну ділянку 673 ½ кв. саж. (1 квадратна сажень = 4,5522 кв.м), що займає площу двох теперішніх садиб по вул.Терещенківській,15 і 17.

Першим на ділянці був побудований у 1875-78 рр. У триповерховий будинок (сучасна адреса - вул.Терещенківська,17). Історію його будівництва можна простежити за архівними документами досить докладно.

Оскільки терміни забудови садиби були вельми жорсткі, А.І.Сулимовська, придбавши ділянку навесні 1875 р., вже у вересні того ж року звернулася до будівельного відділення Київської міської управи з проханням дозволити споруду двоповерхового цегляного будинку та цегляних служб [4]. Проект (рисунки 3-4) підписаний архітектором В.М.Ніколаєвим, він же 24 вересня 1875 р. представив до міської управи підписку про власну відповідальність при здійсненні авторського нагляду на будівництві.

Володимир Миколайович Ніколаєв (19.ІІ.1847, Царське Село - 11.ХІ.1911, Київ) - автор численних житлових, суспільних і культових будівель у Києві. Він випускник Петербурзької Академії мистецтв, з 1873 по 1887 рр. - Київський міський архітектор, у 1875-98 рр. займав посаду епархіального архітектора, а 1892-99 рр. - архітектора Києво-Печерської Лаври, у 1901-1911 рр. - директора Київського художнього училища. Творча й організаційна діяльність В.М.Ніколаєва в Києві протягом майже 40 років багато в чому визначила художній вигляд історичного центру міста, цілих вулиць, окремих кварталів.

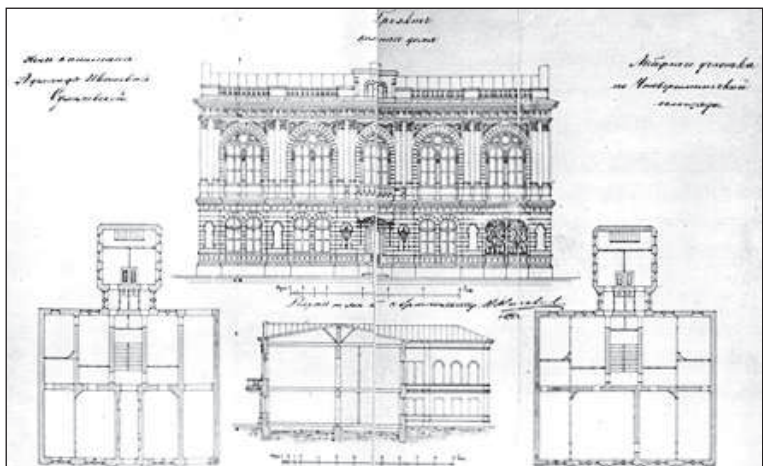


Рисунок 3. Проект будинку по вул.Терещенківській,17.
Архітектор В.Ніколаєв. 1875 р.

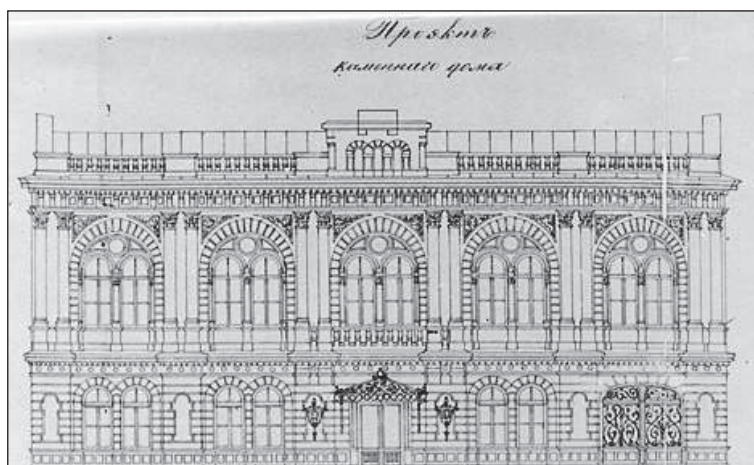


Рисунок 4. Проект будинку по вул.Терещенківській,17. 1875 р.
Фрагмент фасаду

При його участі створювалися й образно-стильова система фронтальної забудови вул.Терещенківської: окрім будинку по вул.Терещенківській,17 за проектом В.М.Ніколаєва чи за його участі зводяться і сусідні будинки по цій самій вулиці: у 1875 р. – №11 (садиба доктора медицини Е.К.Афанасьєва), №13 (садиба поміщика Н.В.Липко-Парафієвського – не збереглася), у 1877 р. – №9 (садиба Чаплинської, нині ліве крило Російського музею, у 1884 р. 2-поверхова прибудова для картинної га-

лереї Ф.А.Терещенко і нагляд за виробництвом будівельних робіт при будівлі будинку за проектом А.Гуна), №7 (садиба професора університету В.А.Субботіна), у 1879 р. – №23 (садиба Є.Перевозчикової).

Проект будинку А.І.Сулимовської, складений В.М.Ніколаєвим, був затверджений Київською міською управою 6 жовтня 1875 р. з типовою резолюцією: «По настоящему проекту разрешено производство каменного 2-х этажного дома с тем, чтобы не было устраиваемого снаружи зданий деревянных ходов, галерей и лестниц, не было устраиваемо на чердаках жилого помещения, чтобы выступами, колоннами и пилястрами и лестницам не было занимаемого более 6-ти вершков на тротуаре, который должен быть устроен без уступов. Работы должны производиться под наблюдением ответственного архитектора. Постройки должны производиться согласно с существующими узаконениями... чтобы наружные стены не были штукатурены, а строение не занимаемо под жилье в 1-й год по постройке» [5].

У ході будівництва первісний проект був змінений: проти затвердженого проекту будинок побудований не дво-, а триповерховий, на цокольному півповерсі. У фонді Київського міського архіву виявлені два описи будинку, складені в квітні і грудні 1878 р. Судячи з них, до весни 1878 р. були вже зведені капітальні стіни будинку, улаштована дах, установлені гранітні сход, зроблено ганок: «Дом выстроен вчерне... в настоящее время приступлено к оштукатурке, постановке перегородок, полов, паркетов, окон, дверей, все уже приготовлено и находится в доме для постановки на место» [6].

Протягом одного будівельного сезону 1878 р. спорудження будинку було завершено. Про це свідчить докладний опис будинку, складений 17 грудня 1878 р. для застави садиби в Київському товаристві взаємного кредиту [7].

За проектом, затвердженим у 1875 р., до будинку з боку двору повинен був примикати флігель. Однак саме цей проект залишився нездійсненим. Три роки по тому, у жовтні 1878 р., домовласниця подала нове прохання в міську управу про дозвіл на будівництво двоповерхового флігелю [8].

Проект двоповерхового кам'яного флігелю в глибині двору на межі із сусідньою садибою склав той самий архітектор - В.М.Ніколаєв. Спочатку житловим був тільки 2-й поверх, на 1-му поверсі знаходилися господарські служби. Але у червні 1880 р. А.І.Сулимовська представила в будівельне правління міської управи проект перебудови флігелю і заяву з проханням дозволити улаштування у нижньому поверсі житлового приміщення. Проект перебудови флігелю був розглянутий і погоджений у будівельному відділі міської управи з умовою: «устройство с прорубкою окон жилого помещения в нижнем этаже каменного флигеля с тем, чтобы во всех окнах,

обращенных к западной границе усадьбы были устроены железные ставни» [9]. Оскільки вікна нового флігелю виходили в сад сусідньої садиби (нині вул.Пушкінська,38), А.І.Сулимовську змусили оформити підписку, що у разі претензій сусіда, якщо визнано буде судом, що дозволені вікна треба закрити, то вона не матиме до міської управи ніяких претензій.

Садиба по вул.Терещенківській,17 була прибутковою, частина приміщень здавалися у найм.

У 80-і роки 19 ст. тут жив Олександр Парфенійович Бородин (1848-1898 рр.) – видатний російський інженер і вчений в області залізничного транспорту, творець першої у світі станції для іспиту паровозів у стаціонарних умовах. О.Бородин займав керівні пости на Південно-Західній залізниці, під його керівництвом сконструйовані нові моделі паровозів та вагонів, що застосовувались на усіх залізницях Росії. Багато зробивши для запровадження передової технічної думки і піднесення вітчизняного технічного рівня, він у 1878 р. саме у залізничних майстернях вперше у Києві застосував електричне освітлення. О.Бородин був одним із засновників, а потім і багаторічним головним редактором щомісячного журналу «Инженер», що видавався у Києві і користувався популярністю не тільки у Російській імперії, але й за кордоном. Портрет О.П.Бородина і велика стаття про нього розміщені у Великій Радянській Енциклопедії ще видання 1950 р. [10]. Ім'я Бородина було привласнено першій паровозобудівній станції, збудованої у 1902 р. на Путилівському заводі, Російське технічне товариство заснувало золоту медаль імені Бородина за кращі винаходи і дослідження в галузі залізничного транспорту.

На квартирі О.Бородина збиралися члени Київського відділення Російського технічного товариства, навколо якого склалася видатна інженерна школа позаминулого століття. Так, у газеті «Киевлянин» від 21 травня 1880 р. читаємо: «Председатель Киевского отделения Императорского Русского технического общества имеет честь покорнейше просить и членов отделения и лиц, интересующихся техническими вопросами, пожаловать в заседание, имеющее быть 24 мая (суббота) в 8 часов вечера в доме Сулимовской на Алексеевской улице» [11].

У «Енциклопедичному словнику» за редакцією А.В.Кудрицького повідомляється, що перший київський телефон був встановлений у ресторані на Думській площі у 1884 р. [12]. Однак у своєму огляді успіхів сучасної техніки А.П. Бородин повідомляє: «В 1880 г. в одном из заседаний технического общества на Алексеевской улице я, в виде новинки, предложил собравшимся членам послушать действие только что установленного тогда в виде опыта телефона, проведенного из одного этажа в другой этаж» [13]. Отож, садиба по вул.Терещенківській,17 гідна стати пам'ятником іс-

торії не тільки тому, що тут жив А.П. Бородин, але й у зв'язку з установкою тут першого у Києві телефонного апарату.

Заклавши садибу в Київському товаристві взаємного кредиту, А.Сулимовська не спромоглась вчасно оплатити векселів і у 1882 р. змушена була продати свою садибу, заборгувавши більш за 36 тисяч рублів.

У фонді Київського нотаріального архіву зберігся витяг з книги нотаріального архіву від 6 березня 1882 р. з купчою, за якою покупець придбав садибу за 95 тис. рублів сріблом, прийнявши на себе борг А.І.Сулимовської. 26 березня 1882 р. судовий пристав Київського окружного суду офіційно увів у володіння садибою Николу Артемійовича Терещенка (14.10.1819-19.01.1903), одного з найбагатших у Росії промисловців і поміщиків, співвласника сімейної фірми цукрових та рафінадних заводів, що мала мільйонні обороти і самостійно виходила на європейський ринок.

Ми не будемо зупинятися на характеристиці цієї непересічної особистості: останнім часом вийшли серйозні дослідження, де досить ретельно просліджений життєвий шлях, проаналізована різнопланова суспільна і благодійна діяльність почесного громадянина м.Києва Н.А.Терещенка [14]. Саме за його заслуги перед містом і в зв'язку з 80-річчям змінена назва вулиці Олексіївської на Терещенківську [15].

Цікаве листування міститься у архівній справі щодо помилки, якої припустився землемір ще у 1878 р., спланувавши парцеляцію ділянок у кварталі, де міститься садиба №17. Так, у червні 1887 р. Н.Терещенко звернувся до господарського відділення київської управи з проханням продати вузьку смужку міської землі, що після уточнених обмірів утворилась між його ділянкою і сусідніми з боку сучасних садиб по вул. Пушкінській, 36-38. Для домовласника це мало принципове значення, бо на спірну землю виходили вікна його флігелю в тилу садиби (тобто існуючої споруди по вул.Терещенківській, 17-б): «В настоящее время я владею усадьбным местом с домом и другими постройками по Алексеевской улице из числа образованных из бывшей Университетской площади... Позади этого места находятся усадьбы чиновников Стороженко и Лазицкого, выходящие на Елизаветскую улицу (сучасні садиби по вул.Пушкінській 36-38 – примітка наша). В фактическом владении чиновника Лазицкого находится ныне все пространство земли между границами его по правую и левую сторону с соседними владельцами и от Елизаветинской улицы до каменного флигеля на моей усадьбы и забора, идущего вровень с задней стеной этого флигеля так, что окна этого флигеля в задней стене выходят уже в сад г-на Лазицкого, разбитый им между его постройками и моим флигелем. Между тем по сделанным мною справкам при указании места для постройки флигеля и Городское управление и владевшая в то время усадьбою г-жа Сулимовская

полагали, що місце это назначено с отступлением на 1 ½ аршина от задней границы внутрь усадьбы, почему именно и дозволено сделать в задней стене окна. В настоящее время посредством измерения и справок для меня выяснилось, что полоса земли по задней границе моей усадьбы шириной свыше 1½ аршина неправильно присоединена Лазицким к его усадьбе и принадлежит в собственность городу» [16].

Листування тривало на протязі ще багатьох років між зацікавленими сторонами, при цьому були зроблені обміри вже забудованих садиб у кварталі. У липні 1887 р. київський міський землемір О.Терський склав план домовласництв Н.Терещенка і А.Лазицького (Пушкінська,38) з позначенням спірної землі. На плані садиби Н.Терещенка показані вже існуючі на той час споруди - будинки по вул.Терещенківській,15 і 17, цегляний флігель (Терещенківська,17-б) і на межі з сусідньою садибою (Терещенківська,19) – невелика споруда одноповерхових служб, де знаходились кухня і господарчий сарай (не збереглись).

Проживаючи з 1875 р. в особняку по Бібіковському бульвару,12 (згодом приєднані сусідні садиби №№ 8, 10), Н.Терещенко продовжує опікуватися забудовою садиби по вул. Терещенківській (сучасні №№ 15-17).

Отож, у 1887-88 р.р. на вільній частині ділянці домовласник вибудував двоповерховий кам'яний будинок і двоповерховий флігель [17]. Цю шойно забудовану частину садиби (250½ кв. саж.) у жовтні 1888 р. Н.Терещенко виділяє в окрему ділянку і продає своїй старшій дочці Варварі Ханенко (нині вул.Терещенківська,15, музей західного і східного мистецтва).

З цього часу садиби по Терещенківській,15 і 17 існують окремо, перебуваючи в сучасних межах. У 1880-90-ті рр. зведені господарчі споруди в тилу садиби (донедавна - Терещенківська,17-в, г). Саме такі будівлі характерні для домоволодінь к. 19 ст., де мали розміщатися каретний сарай, стайня, льохи, льодовня тощо.

Ще за життя Н.А.Терещенка, 20 травня 1899 р., садиба по вул. Терещенківській,17 перейшла у власність наймолодшої його дочки - Евфросинії Николовни Сахновській (16.01.1869 - ?).

У заповіті Н.А.Терещенко, складеному 20 травня 1900 р., вказується: «Завещаю в собственность моей дочери Евфросинии Николовне, по мужу Сахновской, капитала 250 тыс. Недвижимым именем наделена мною при жизни». Текст заповіту з фамільного фонду Терещенків зберігається в Центральному історичному архіві України [18].

Перший чоловік Євфросинії Николовни – Володимир Микитович Сахновський (30.03.1855-15.04.1917) був доктором медицини і помітним суспільним діячем: у к. 19-на поч. 20 ст. – гласний Київських

губернських земських зборів, один із засновників Товариства швидкої медичної допомоги, входив до складу Управління київського відділення Російського товариства Червоного Хреста. Разом з іншими членами родини Терещенків, – Сахновські широко займалися добродійністю, були членами комітету безкоштовної лікарні цесаревича Миколи для чорноробів, членами правління Товариства боротьби з дитячою смертністю. У Сахновських був син Олексій і дві дочки – Наталя та Тетяна (за чоловіком – Львова) [19] .

Члени великої родини Терещенків селилися у близькому сусідстві: голова сімейного клану Никола Терещенко займав своєрідний панський маєток серед міста (бул.Т.Шевченка,8-12), старший син Іван Николович – №4 на цьому ж бульварі, молодший – Олександр Николович – на вул.Толстого,7-9, три доньки – Ольга, Варвара та Євфросинія – на Терещенківській вул.№№13,15,17. Родина Федора Терещенка (молодшого брата Никола Терещенка) мешкала теж неподалік – по вул.Терещенківській,9 і 7/13. Усі київські Терещенки підтримували своїм капіталом розвиток міста, були знаними у Росії колекціонерами, тонкими цінувальниками мистецьких творів, щедрими меценатами і благодійниками.

Пропорції будинку №17 трохи змінилися після нівелювання, зробленої у 1914 р. – рівень вул.Терещенківської на цьому відрізку понизився і під будинком з боку вулиці відкрився високий цокольний поверх. На фотографіях 20-30-х років ХХ в. видно, що спочатку цокольний поверх був глухим (рисунок 5), потім прорубані прямокутні віконні прорізи (рисунок 6).



Рисунок 5. Терещенківська, 15, 17. Світлина 1920-х рр.



Рисунок 6. Терещенківська, 17. Світлина 1930-х рр.

У власності родини Сахновських садиба знаходилася ще на початку визвольних змагань в Україні: у відомостях фінансового відділу Київської міської управи за березень 1918 р. наводиться перелік житлових приміщень у садибі. У цей час родина домовласниці Є.Н.Сахновської займає 4 квартири в 1, 3, 4 поверхах і в мезоніні – всього 14 кімнат, 2 передпокою, 2 кухні, 5 кімнат для обслуги. У документі вказуються й інші мешканці в будинку, а також кількість займаних ними житлових і службових приміщень. Усього вказано на існування 8-ми квартир, з них дві – на 1-му та 2-му поверхах житлового флігеля [20].

Євфросинія Николовна Сахновська (у другому шлюбі – Дяченко) не була останнім домовласником ділянки до подальшої націоналізації приватної забудови на території України: 15 жовтня 1919 р. садибу придбав присяжний повірений Сергій Михайлович Пістряк за 1 млн. 200 тис. руб. [21].

В наступні роки садибний будинок не змінював свого призначення, використовувався як житловий. Документи з фонду науково-технічної комісії Київської міськради свідчать, що у 1937 році передбачалася надбудова у досліджуваній садибі [22]. Графічні матеріали відсутні, але можна припустити, що саме тоді улаштований третій поверх над житловим флігелем (Терещенківська,17-б).

Рішенням київського міськвиконкому № 282 від 31.03.86 р. фасадний будинок по вул.Терещенківській,17 переведений до нежилого фонду і

наданий в орендне користування Головному Управлінню культури Київської міської адміністрації для розширення музею західного і східного мистецтва (Терещенківська,15). Будинок по вул.Терещенківській,17 було відселено, у 1998 р. почались розробка проекту реставрації будинку з пристосуванням під музейні приміщення (автор – архітектор І.Малакова). У 2006 р. ремонтно-реставраційні роботи були закінчені, у триповерховому будинку відкритий східний відділ Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків.

Будинок (рисунок 7) відрізняється високою культурою архітектурних деталей, що відповідають характеру, пропорціям і образу будинку в цілому, а його образно-стильова система органічно вписується в ансамбль фронтальної забудови вул.Терещенківської і відкритого простору Шевченківського парку.



Рисунок 7. Терещенківська,17. Світлина 2002 р.

Історико-архітектурне і містобудівне значення має в цілому комплекс споруд садиби по вул.Терещенківської,17, оскільки тут по сьогодні збережена структура міської ділянки кінця позаминулого століття.

1. Цитати сучасників щодо стану місцевості 1830-х рр. подаються за виданням «Володимирська. Культурологічний путівник» (К.: Амадей, 1999.– Л. 143-144).
2. ДАК (Державний архів Києва).- Ф. 163, оп. 41, спр. 117.– Л. 6-8
3. Там таки.– Л.184-185.
4. ДАК. – Ф. 163, оп.41, спр. 929.– Л.2.
5. Там таки, л.6
6. ДАК.– Ф. 143, оп. 2, спр. 2230.– Л. 4 зв.
7. ДАК.– Ф. 143, оп. 1, спр. 2230.– Л. 3-3 зв.
8. ДАК.– Ф. 163, оп. 41, спр. 1324.– Л.1.
9. ДАК.– Ф. 163, оп. 58, спр. 183.– Л.3.
10. Большая Советская Энциклопедия. – М.: Гос. науч. изд-во БСЭ, 1950, т.5. – С.592-593.
11. Киевлянин, 1880, № 114.
12. Київ. Енциклопедичний довідник. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1981.– С.92.
13. Бородин А.П. Обзор успехов техники за 25 лет // Инженер, 1896, № 4.
14. В.Ковалинский. Меценаты Киева. – К.:Кий, 1998; В.Ковалинский. Семья Терещенко. – К.: Преса України, 2003; О.Друг, Д.Малаков. Особняки Києва.– К.: Кий, 2004 тощо.
15. ЦДІАУ (Центральний державний історичний архів України).– Ф.442, оп.653, спр.9.
16. ДАК. – Ф. 163, оп. 38, спр. 412.– Л. 2
17. Кадомська М. Пам'ятка архітектури 19 ст. – особняк Б.І. та В.Н.Ханенків. Історія будівництва. – Ханенківські читання. Матеріали наук.-практ. конф. – К.: 2000. – С. 3-12; «Проект реставрации и приспособления здания музея западного и восточного искусства в Киеве. Ул.Репина,15. Т. П, кн. 2, вып. 1. Историческая записка, 1985. – Архів Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків.
18. ЦДІАУ.– Ф.830, оп.1, спр.25.– Л.5.
19. Ковалинский В. Семья Терещенко.– К.: Преса України, 2003.– 381 с.
20. ДАК, ф.163, оп.6, спр.314.- Л.17.
21. Неопубліковані досі відомості люб'язно надав киевознавець, науковий співробітник Музею історії Києва В.В.Ковалинський.
22. ДАК. – Ф. Р-330, оп.1, спр.173.